

Leeskring bibliotheek Rumst – 6 mei 2013

Sándor Márai

Kentering van een huwelijk

Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2012 (13e druk) 415 p.

O.T.: Az Igazi/Judit. Uit het Hongaars vertaald door Henry Kammer

De auteur

Sándor Márai (uitspr.: sjàandor màaraji) (11 april 1900 – 21 februari 1989) was een Hongaars schrijver en journalist, die als *Sándor Grosschmid de Mára* geboren werd in Kassa in Noord-Hongarije (het huidige Kosice in Slowakije sedert W.O.I).

Hij groeit op als oudste in een welgesteld milieu, maar loopt als 14-jarige al van huis weg omdat het keurslijf van de bourgeoisie te veel knelt. Hij trouwt met de Joodse Ilona. Márai studeert literatuur en journalistiek in Leipzig en begint te werken voor de Frankfurter Zeitung. Begin jaren '20 leeft hij een tijdje in het feestende Berlijn, reist als journalist door heel Europa en woont zes jaar in Parijs. In 1928 keert hij terug naar Hongarije om zich als een kluizenaar aan

het schrijven te zetten en een begin te maken met zijn oeuvre van zestig romans, verhalen, gedichten, essays en toneelstukken. Hij is een bekend en invloedrijk schrijver in het Hongarije van tussen de twee wereldoorlogen. Uit zijn werk spreekt een nostalgie naar het multiculturele Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk, de oude Donaumonarchie.

Na de tweede wereldoorlog, in 1948, ontvlucht hij het communistisch regime dat aan alle verfijnde cultuur, orde, zekerheid en onderling vertrouwen in Hongarije een eind maakt en belandt hij met vrouw en zoon in Italië, waar hij in 1949 begint aan *Kentering van een huwelijk*. In Hongarije worden zijn boeken ondertussen verboden. In 1952 emigreert hij naar San Diego in Californië, waar hij in het Hongaars blijft schrijven. In deze zelfgekozen ballingschap wordt zijn neiging tot eenzaamheid nog versterkt door het geringe succes van zijn boeken.

In 1986 sterft zijn vrouw, in 1987 wordt bij hem kanker vastgesteld en verliest hij ook zijn zoon John. In 1989 maakte hij –berooïd en vereenzaamd - een eind aan zijn leven met een pistoolschot.

In 1990 wordt *Gloed* opnieuw uitgebracht in Hongarije en beginnen vertalingen te verschijnen in het Italiaans en het Frans. In 1999 staat Hongarije centraal op de Frankfurter Buchmesse en leidt de Duitse vertaling van *Gloed* tot Márai's wederopstanding in de literaire wereld tot een van de belangrijkste Midden-Europese schrijvers van de 20e eeuw.

Bibliografie

In Nederlandse vertaling zijn verschenen:

- *Gloed* (2000) oorspronkelijke titel: *A gyertyák csonkig égnek* (1942)
- *De erfenis van Eszter* (2000) oorspronkelijke titel: *Eszter hagyatéka* (1938)
- *Land, land!...* (2002) oorspronkelijke titel: *Föld, föld!...*
- *De opstandigen* (2003) oorspronkelijke titel: *Zendülk*

- *De gravin van Parma* (2004) oorspronkelijke titel: *Vendégháték Bolzanóban* (1940)
- *Kentering van een huwelijk* (2005) oorspronkelijke titel: *Az Igazi/Judit*
- *De nacht voor de scheiding* (1939/2006) oorspronkelijke titel: *Válás Budán*
- *Bekentenissen van een burger* (2007), oorspronkelijke titel: *Egy polgár vallomásai*
- *De meeuw* (2009) oorspronkelijke titel *Sirály* (1943)
- *Vrede op Ithaca* (2011) oorspronkelijke titel *Beke Ithakaban*

Over de schrijver verscheen:

Sándor Márai: een leven in beelden / Ernő Zeltner

Het verhaal

De roman bestaat uit drie delen, drie monologen van de belangrijkste betrokkenen in een huwelijksdrama.

In het eerste deel vertelt Ilonka de geschiedenis van haar gestrande huwelijk met Peter, een man van wie ze nog altijd houdt, maar tot wie ze nooit echt heeft kunnen doordringen. “In alle echte mannen bespeur ik iets terughoudends, het is alsof ze een bepaald gedeelte van hun wezen, van hun ziel afsluiten voor de vrouw van wie ze houden en zeggen: ‘Tot hier liefje, en niet verder. Hier, in de diepste ruimte van mijn ziel, krijgt niemand toegang.’ Domme vrouwen ergeren zich daaraan. Verstandige verbijten hun teleurstelling, onderdrukken hun nieuwsgierigheid en berusten tenslotte in het onvermijdelijke.” (p.17) In een ultieme poging om haar man te veroveren en zijn geheim te doorgronden, roept ze onbedoeld het noodlot over zich af. Door haar eigen toedoen rakelt ze een oude, nooit geconsumeerde en eigenlijk alweer vergeten liefde op die Peter voor hun huwelijk voelde voor het jonge dienstmeisje uit zijn ouderlijk huis, Judit Aldozó.

In het tweede deel komt Peter aan het woord, op het moment dat hij alweer een paar jaar gescheiden is van deze Judit. De mislukking van zijn eerste huwelijk wijt hij achteraf aan zijn angst voor de liefde, een angst die hij terugvoert op het krampachtige keurslijf van zijn bourgeoisopvoeding. Door voor Judit te kiezen, de ongetemde, hoopte hij zich daarvan te bevrijden, maar achteraf moet hij constateren dat ze nooit in staat zijn geweest om uit te stijgen boven de rollen die uit hun maatschappelijke afkomst voortvloeiden.

In deel drie is Judit na de oorlog uit Boedapest vertrokken en woont ze in Rome waar ze haar minnaar vertelt over haar huwelijk met Peter. Gezien door de ogen van een arm plattelandsmeisje krijgen we een genadeloos portret voorgeschoteld van een milieu waarin alles “volmaakt in orde en compleet” (p. 305) is, maar waarin de mensen leeg en steriel lijken. Judit laat zich het hof maken door Péter en speelt enkele jaren de ideale echtgenote, zij is ambitieus en leergierig. Maar waar het werkelijk om gaat in het hart, hoofd en leven van haar man, begrijpt zij niet en kan zij zich daarom ook niet toe-eigenen.

Autobiografische elementen

De hoofdfiguur Peter draagt heel wat elementen van de schrijver in zich: bourgeois opvoeding, moeizaam huwelijk, zich terugtrekken in eenzaamheid. Ook Lázár vertolkt de mening van Márai als hij zegt: “...het type mens dat de cultuur belichaamde en die werkelijk zijn eigendom mocht noemen, zal dan verloren zijn gegaan. De mensen zullen alleen nog kennis bezitten, maar dat is niet hetzelfde. Cultuur is een ervaring, een onafgebroken ervaring, zoals zonneshijn. Kennis is alleen maar bijzaak.” (p. 379) De ondergang van de midden-europese cultuurmens is een belangrijk thema in het werk van Márai. Ook hijzelf vluchtte weg uit Boedapest en trok naar Italië na de oorlog.

Waardering van recensenten

“... geen roman die je, door de spannende afwikkeling van de plot, op het puntje van je stoel brengt, maar dat wordt ruimschoots gecompenseerd door de rijkdom aan lucide bespiegelingen over het menselijk bedrijf in het algemeen en de liefde in het bijzonder.”

(*Alle Lansu in Het Parool*, 04/08/2005)

“Kentering van een huwelijk heeft de traagheid en de onweerstaanbaarheid van al Márais werk: de schrijver draait in kleine cirkels om zijn onderwerp heen, die cirkels vormen na verloop een spiraal, en die spiraalbeweging wordt een boor. Die boort tot in het merg – en daarin is deze omvangrijke roman pijnlijker dan zijn vorige werk, confronterender ook. Het is het boek van een ontgoochelde die geen hoop meer zag en ook wist waarom hij hopeloos was” *Michaël Zeeman in De Volkskrant, 18/05/2005*).

“Kentering van een huwelijk is een meesterwerk van vertelkunst en diepmenselijke betrokkenheid.” *Joseph Pearce in De Morgen, 05/10/2005*

“Het is die confrontatie van normen, zeden, gewoonten en rituelen die kentering van een huwelijk verheft tot een even uitzonderlijk als subliem verhaal waarin alle personages elkaar bespioneren omdat ze, komend uit hun kastenwereld, zich niet genoeg kunnen verbazen over elkaars rare kanten.” *Piet De Moor in Knack, 19/10/2005*

Waardering van de leeskring

Ook al wogen de positieve geluiden het sterkst door, de reacties waren heel divers en extreem uitgesproken naar beide kanten. Van “langdradig en zwakke karaktertekening” tot “subliem in zijn levenswijsheden en genuanceerd en interessant tijdsbeeld vanuit verschillende invalshoeken”.

Opbouw

Het verhaal is opgebouwd uit drie monologen, uitgesproken door drie personen tegenover drie buitenstaanders die nauwelijks klankbord zijn voor hun verhaal. Ilonka vertelt haar verhaal aan een vriendin, Péter aan een oude vriend die op verlof is uit Peru.

Het slot van het boek, het einde van de derde monoloog, vertelt over de dood van de schrijver Lázár,

Tijd

Tussen de drie monologen liggen telkens enige jaren, tussen verhaal twee en drie waarschijnlijk meer dan tien jaar. Mogelijke chronologie op basis van de monologen:

- 1918 Judit wordt dienstmeisje in Boedapest
- 1920 Peter doet huwelijksaanzoek met kerstmis. Judit is 18 jr., Péter is 34 jaar
- 1921 Judit ‘bevast’ een jaar lang en is ziek
- 1922 Péter vertrekt voor 4 jaar naar het buitenland
- 1926 Péter keert terug en huwt Ilonka. Voor zijn 40e verjaardag geeft ze hem een portefeuille
- 1931 Ilonka spreekt Judit, die voor 2 jaar naar Engeland vertrekt
- 1933 Judit keert terug, Péter en Ilonka scheiden
- 1934 Péter trouwt met Judit
- 1936 Ilonka vertelt haar verhaal. Péter koopt sinasschilletjes voor Judit. Péter is 50 jaar
- 1938 Ilonka overlijdt onverwachts “enkele jaren voor de oorlog”
- 1938 Echtscheiding van Judit. (m.b.t. 1945: “zeven jaar na afloop van onze privéoorlog”)
- 1939 Peter vertelt zijn verhaal, hij is “ruim 50 jaar”, van oorlog is nog geen sprake
- 1944 Judit woont bij Lázár in Boedapest
- 1945 februari: Judit ontmoet Péter na het beleg van Boedapest. Hij emigreert na de oorlog.
- 1948 Judit vertrekt uit Boedapest naar Wenen en gaat schijnhuwelijk aan.
- 195? Judit vertelt haar verhaal in Rome aan een jongere minnaar.

Het grootste deel van het verhaal speelt zich af in het interbellum

Plaats en ruimte

De eerste twee monologen worden verteld in een openbare drankgelegenheid, een theesalon en een grand-café, beiden wezenlijk onderdeel van de grandeur van het keizerlijke Boedapest. Judit vertelt haar verhaal in bed aan haar minnaar, in het bed waarin de schrijver Lázár stierf, eenzaam, ver van zijn land.

Boedapest is de stad waar alles zich afspeelt, de kern van het Habsburgse rijk voor W.O.I. en daarmee symbool van het centraal-Europese Bildungsbürgertum¹ dat in deze roman ten grave wordt gedragen.

Perspectief en verteller

Het perspectief ligt uiteraard bij de drie personen die elk hun monoloog uitspreken. Hun levensverhaal dwingt hen tot confronterende uitspraken. De personen aan wie zij hun verhalen vertellen zijn nauwelijks aanwezig in de roman, waardoor de lezer als het ware de luisteraar wordt. Hij is tenslotte de enige die alle drie de verhalen hoort en daardoor de meeste kennis verzamelt en kan vergelijken op grootspraak, leugens, onderliggende gevoelens van eenzaamheid en verdriet, onbegrip, verwachtingen en teleurstellingen.

Personages

Péter: (naam: rots, symbool van vastheid en betrouwbaarheid) is een zoon uit de hogere burgerij, zelfs lage adel. Vanuit zijn opvoeding probeert hij te leven in een sterk besef van verantwoordelijkheid en sociaal prestige. Hij is getrouwd met een vrouw uit de lagere burgerij, maar het huwelijk heeft hem teleurgesteld en hij sluit zich af in de vormelijkheid van het samenleven. Vóór zijn huwelijk is hij verliefd geweest op het dienstmeisje van zijn ouders en die passie laait terug op. Hij trouwt haar uiteindelijk, maar in dit huwelijk staat het klassenverschil nog meer in de weg. Na een tweede scheiding blijft de man verbitterd, wantrouwend en vereenzaamd achter. Terugkijkend vindt hij dat hij te laf was om zijn gevoelens te tonen, hij hield krampachtig vast aan het vaandel van zijn stand en cultuur. In de oorlog verliest hij zijn volledige bezit.

Ilonka: (naam: Hongaarse vorm voor Helena. Echtgenote van Márai heette Ilona, een variant op deze naam. In de Griekse oudheid was Helena de mooiste vrouw, maar de naam verspreidde zich vooral naar het voorbeeld van St. Helena, de echtgenote van Constantius Chlorus en de moeder van Constantijn de Grote. Haar gemaal liet haar in de steek voor een politiek gunstiger huwelijk).

Ilonka is zeven jaar getrouwd geweest met Peter. Zij was een meisje uit de middenstand en dat bracht toch heel wat verschil in opvattingen met zich mee, meer dan zij zelf beseft. (p. 142-143). Zij hield van Peter, maar wilde teveel in zijn ziel binnendringen, terwijl ze eigenlijk zichzelf en haar eigen drijfveren onvoldoende kent.

Judit: (naam: Judith was, in het oude testament, de vrouw die Holofernes in zijn slaap het hoofd afhakte en het meenam naar de burgers van de stad die daarop de vijand durfden te verdrijven. Aldožó is het tegenwoordig deelwoord van het Hongaarse werkwoord áldozik, dat ter communie gaan en offeren betekent. Zie p. 170)

Judit kijkt als buitenstaander tegen de vreemde bourgeoisgewoonten aan en schetst er daarmee een helder beeld van. Eerst voorgesteld als een vrouw die onvoorwaardelijke liefde nastreeft in haar verhouding tot Péter, blijkt ze uiteindelijk uit op sociale rechtvaardigheid. Zij is een levendige en sterke persoonlijkheid.

De schrijver Lázár: (naam: Lazarus) Hoewel hem geen monoloog werd toebedeeld is hij het vierde personage in deze roman. Hij is getuige van Péters leven en daarmee getuige van het einde van het Bildungsbürgertum. Hij handelt niet, hij kijkt enkel en luistert.

Thema

¹ Bildungsbürgertum ontstond oorspronkelijk in het midden van de 18e eeuw. Vanuit een humanistische visie op de mens als een maakbaar individu (Wilhelm von Humboldt), hechte deze beweging groot belang aan een doorgedreven klassieke opvoeding voor kinderen. Een opvoeding die nooit zou eindigen omdat de mens moest blijven groeien in al zijn mogelijkheden: literatuur, wetenschappen, sociaal en bestuurlijk engagement. Hieruit ontstond een nieuwe sociale klasse die hoge eisen aan zichzelf stelde, maar als culturele elite een vrij gesloten groep was. Zie ook de roman *Buddenbrooks* van Thomas Mann.

De definitieve teloorgang van het centraal-Europese Bildungsbürgertum uit de Donaumonarchie, een verfijnde burgerlijke cultuur van orde, zekerheid en vertrouwen, die een wereld van beschaving en discipline vertegenwoordigde. Die teloorgang wordt ook getoond aan de hand van de twee huwelijken in deze roman: hogere burgerij en arbeidersklasse is tot mislukken gedoemd, zelfs een huwelijk met de lagere burgerij.

Motieven

Liefde, passie en onbegrip in het huwelijk
Menselijke eenzaamheid
Verval van de burgerlijke maatschappij
De stad Boedapest

Stijl

Márai bedient zich van een barokke vertelstijl, vol beelden, bespiegelingen en psychische analyse.

Zijn wijze van vertellen kenmerkt zich door het uitstellen van de climax. De verteller spiegelt je een belangrijk gegeven voor, maar stelt de ontknoping uit door eerst uit te weiden over iets anders. De eerste twee delen lijken erg veel op elkaar qua wijze van vertellen, tussen de man en de vrouw maakt de schrijver weinig verschil. Heeft hij dit gedaan omdat ze de zelfde achtergrond hebben?

Het 3^e deel, het verhaal van Judit, is veel levendiger verteld dan de twee voorafgaande. Voelde Márai zich hier vrijer, putte hij meer uit eigen herinneringen?

Titel

De oorspronkelijke titel luidt *Az Igazi/Judit*. *Ö az igazi* = hij is de ware Jozef.

In vertaling is het 'Kentering van een huwelijk' geworden wat een heel eigen interpretatie van de vertaler is. Het woord 'kentering' wordt niet zo gauw gebruikt als een huwelijk op de klippen loopt, wel als men over een omwenteling in de politiek of de geschiedenis spreekt, het moment waar het ten goede of ten kwade keert. Door dit woord wordt de titel opengetrokken naar het wereldtoneel waarin de persoonlijke geschiedenis van deze vier mensen zich afspeelt.

Genre

Een huwelijksdrama.

Bewerkingen

Begin 2007 ging een theaterbewerking van *Kentering van een huwelijk* in Nederland in première onder regie van Ursul de Geer.

Voor een indruk: <http://www.youtube.com/watch?v=eHgbqIS9ep4>

Meer info

<http://www.janvanduppen.be/?p=89> voor een verzameling citaten uit het boek

Discussievragen

- Welk monoloog heb je het liefst gelezen en waarom? Het derde deel is anders van vertelstijl, vrijer en dynamischer. Waarom heeft Márai zich in dit derde deel van een andere schrijfstijl bediend? Waarom is er zo weinig verschil tussen deel een en twee?

- Het perspectief wordt hier getekend door de keuze voor drie verschillende monologen. Wat zijn de consequenties van deze keuze voor de lezer?
- De drie personages komen elk uit een andere laag van de bevolking. Welke standen vertegenwoordigen ze? Hoe gaat elk van hen met deze achtergrond om? In hoeverre is die standenmaatschappij het thema van dit boek?
- Kan liefde de muren tussen die maatschappelijke standen neerhalen?
- Péter komt net als Márai uit de hogere burgerij. Is dit in de ogen van de schrijver de burgerij die zich kenmerkt door geld, bezit en macht of speelt hier nog iets anders een rol?
- Péters eerste vrouw wil hem helemaal kennen en verwaarloost zelfs haar kind daarvoor. Had zij gelijk om zo ver te willen doordringen in zijn ziel? Kunnen we mensen ooit helemaal kennen, ook degene die heel dicht bij ons staan?
- De eerste vrouw van Péter komt tot de conclusie dat de ideale geliefde niet bestaat. Keek Péter ook zo dramatisch en romantisch tegen zijn eerste huwelijk aan? (p. 142 en 143)
- De eerste vrouw van Péter bezoekt Judit. Welke indruk kreeg je op dat moment van deze vrouw? Is die indruk later verandert?
- Waarom heeft Péter Judit niet als minnares genomen?
- Judit geeft haar visie op de gewoonten en rituelen van de hoge bourgeoisie. Als je dit beeld combineert met het verhaal van Peter, wat zegt dat dan over de vorming van zijn karakter?
- Wat is de rol van Lázár, het vierde personage in dit boek?
- Wat behoort allemaal tot de thematiek van dit boek? Wat wil de schrijver hiermee uiteindelijk zeggen?
- Michaël Zeeman zei in De Volkskrant: "Het is het boek van een ontgoochelde die geen hoop meer zag en ook wist waarom hij hopeloos was." Jouw mening?